2014

Maria SASS

Universitatea „Lucian Blaga" din Sibiu, Facultatea de Litere şi Arte
"Lucian Blaga" University of Sibiu, Faculty of Letters and Arts

Temele provin din lumea autorului... Constante tematice ale romanelor lui Joachim Wittstock

"Themes derive from the author's world ..."
Thematic constants in Joachim Wittstock's novels

The study with the title "*Temele provin din lumea autorului*...Constante tematice în romanele lui Joachim Wittstock" (*Themes derive from the author's world ... Thematic constants in Joachim Wittstock's novels*) deals with some of the favourite thematic aspects of the German writer from Romania, who celebrates 70 years of life and more than 40 years of literary activity as a narrator, essayist and literary historian this year. Starting from an analysis of his last two novels - *Bestätigt und besiegelt* and *Die uns angebotene Welt* - it has been pointed out that both of them are anchored to the Transylvanian landscape and deal - besides of problems of the German community to which he belongs - with general human themes. In his novels which are built up in the spirit of the novels of the German realists Theodor Fontane and Thomas Mann, Wittstock uses several means of the modern narrative art such as the hybrid narrative structure between the factual and the fictional, violation of chronology - the past and present epochs and the references to the future glide, the line of demarcation between them becoming thus imperceptible.

Keywords: Joachim Wittstock, factual and fictional, modern narrative art, Transylvanian landscape, hybrid narrative style

Institution's address: B-dul. Victoriei, nr. 5-7, Sibiu, România,
tel: +40-(269) 21.55.56, fax: +40-(269) 21.27.07, e-mail: *litere@ulbsibiu.ro*, web: *http://litere.ulbsibiu.ro*
Personal e-mail: *sass_maria@yahoo.co.uk*

Scriitor şi istoric literar de expresie germană, Joachim Wittstock s-a născut în Sibiu la 28 august 1939; în acest an a împlinit deci vârsta de 70 de ani şi este, cu peste patru decenii de activitate literară, cel mai important reprezentant al literaturii germane din România care a rămas pe pământ românesc şi după 1989, când o mare parte a scriitorilor germani din România au emigrat pe alte meleaguri. Întrebat fiind dacă nu ar avea de gând să emigreze, Joachim Wittstock s-a exprimat în felul următor: "*Dincolo de pământul luminat de lună şi de Marea Neagră se află Asia Mică: dacă ai dori să ajungi acolo, în Turcia fanteziei tale, n-ai fi un altul, ci întotdeauna tu însuţi, nici mai tânăr, nici scutit de boli ori durere. Şi dacă ai naviga prin Hellespont şi Marea Egee spre Pelopones şi ai crede că în Grecia visurilor tale ai putea să iei totul de la capăt, ai constata că viaţa ta nu este mai nouă decât cea veche.*"[1] În ceea ce priveşte începuturile sale scriitoriceşti, autorul sibian a făcut referire la familia sa, în care scrisul a fost o îndeletnicire obişnuită deopotrivă a tinerilor şi a celor vârstnici. Fiu al cunoscutului scriitor Erwin Wittstock (1899-1962), se poate presupune că acesta i-a deschis *calea spre slova scrisă*. Dar foarte mult timp sentimentul tânărului Joachim Wittstock privind îndeletnicirea scriitoricească a fost acela că aceasta ar reprezenta mai degrabă o caznă decât un izvor de bucurie. Astfel este foarte posibil ca prozatorul E. Wittstock să nu fi conştientizat înclinaţiile spre scris ale fiului său, căci de la trecerea în neființă a acestuia până la debutul editorial al lui Joachim Wittstock la editura Dacia din Cluj (*Botenpfeil / Săgeată cu mesaj*, 1972), a trecut un deceniu, un debut întârziat, s-ar putea

82 026

spune, dar ceea ce a urmat ne întăreşte convingerea că în cazul său aşteptarea a meritat. Au continuat să apară la aceeaşi editură, unde lucra poetul Franz Hodjak ca lector, volumele: *Blickvermerke* [*Priviri notate*,1976] - o culegere de texte lirice şi epice; *Karusellpolka* (proză, 1978) - o povestire de mai mari dimensiuni în care, datorită cenzurii, sunt luate drept pretext evenimente fictive ale secolului al 17- lea pentru a da expresie unor probleme acute ale comunităţii săseşti din Transilvania, bunăoară emigrarea tot mai însemnată a saşilor în Germania federală; *Parole Atlantis. Erzählende und betrachtende Prosa* [*Parole Atlantis. Proză narativă şi contemplativă*, 1980]; *Mondphasenuhr. Worte in gebundener und ungebundener Rede* [*Ceas lunar. Cuvinte înşiruite metric şi în proză, 1983*]; *Ascheregen. Paralele Lebensbilder und ein Vergleich* [*Ploaie de cenuşă. Biografii paralele şi o comparaţie*, 1985; 1989 - tradus în limba română) - un roman în care sunt abordate probleme existenţiale ale mai multor comunităţi etnice din România în timpul celui de-al doile război mondial; *Morgenzug. Vergegenwärtigungen, Überlegungen* [*Trenul de dimineaţă. Evocări, reflecţii, 1988*][2]; *Der europäische Knopf. Betrachtende und erzählende Prosa* [*Nasturele european. Proză contemplativă şi narativă*, 1991][3]; *Spiegelsaal. Skizzen und Erzählungen* [*Sala oglinzilor. Schiţe şi povestiri*, 1994][4]; *Die dalmatinische Königin. Zwei Erzählungen aus südöstlichem Zeitgeschehen* [*Regina dalmată a păcii. Două povestiri din actualitatea sudestului*, 1997][5]; *Kurator, Söldner, Gouverneur und andere Prosa* [*Epitrop, mercenar, guvernator şi alte proze*, 1998][6]; *Scherenschnitt. Beschreibungen, Phantasien, Auskünfte* [*Siluetă. Descrieri, fantezii, informaţii*, 2002][7]; *Bestätigt und besiegelt. Roman in vier Jahreszeiten* [*Autentificat şi sigilat. Roman al celor patru anotimpuri*, 2003][8]; *Keulemann und schlafende Muse. Erfahrungsschritte.* [*Keulemann şi muza adormită. Paşi ai cunoaşterii*, 2005][9]; *Die uns angebotene Welt. Jahre in Klausenburg* [*Lumea oferită nouă. Anii de la Cluj*, 2007][10]. Pe lângă activitatea impresionantă de scriitor, Joachim Wittstock a desfăşurat o vastă activitate de cercetător şi istoric literar la Filiala din Sibiu a Academiei Române, până la pensionarea sa. Astăzi trăieşte în Sibiu, dedicându-se cu abnegaţie scrisului său. Pentru activitatea sa de scriitor şi valorile estetice ale scrisului său, i-au fost decernate mai multe premii şi distincţii, în ţară şi în străinătate: premii ale Uniunii Scriitorilor din România (1978, 1983, 2002); Gratificaţia de onoare din partea Fundaţiei germane "Schiller" (Weimar, 1991); Gratificaţia Premiului Andreas Gryphius oferită de Künstlergilde Esslingen (1992); Dr. honoris causa al Universităţii "Lucian Blaga" din Sibiu (1999); Cavaler al Ordinului "Pentru merit" (2000); Premiul OPERA OMNIA al Uniunii Scriitorilor, Filiala din Sibiu (2008).

Studiul de faţă îşi propune abordarea unor constante tematice din romanele lui Joachim Wittstock, ceea ce nu exclude şi tratarea anumitor aspecte ce ţin de manifestările narativităţii şi ale stilului său inconfundabil: formele hibride de discurs, respectiv intersectarea dintre *factual* şi *ficţional*, acestea fiind doar unele caracteristici ale prozei sale fascinante.

În tratarea unor aspecte tematice ale operei monumentale a lui Joachim Wittstock, trebuie pornit de la constatarea că aceasta este ancorată în peisajul din care provine autorul, în Transilvania, fără a fi eludate alte teme, experienţe personale trăite pe alte meleaguri, precum Croaţia, Grecia, Italia etc.

O temă centrală prezentă în opera sa de prin anii optzeci ai veacului trecut, la care a revenit obsesiv, variind-o prin abordarea mai multor faţete, este viaţa saşilor din Transilvania în perioada de declin, cu toate ramificaţiile şi implicaţiile umane, istorice, sociale şi politice. Această temă vastă, corelată cu numeroase alte motive şi teme, este reluată şi în ultimele două romane, *Bestätigt und besiegelt. Roman der vier Jahreszeiten* şi *Die uns angebotene Welt. Jahre in Klausenburg*, ambele netraduse în limba română.

Mă voi referi în cele ce urmează la câteva aspecte tematice şi la tehnica naraţiei din aceste două romane.

1. Romanul *Bestätigt und besiegelt. Roman der vier Jahreszeiten* prezintă ca temă fundamentală un episod din istoria zbuciumată a comunităţii săseşti: perioada postbelică şi deportarea saşilor din Transilvania în Rusia şi în alte locuri de surghiun din România (Târgu Jiu, Sighet, Turda etc.). Tematica amintită nu este singura abordată - folosindu-se de tehnica analepsei si prolepsei, autorul atrage în discuţie multe alte motive şi teme, oferind un roman consistent de factură realistă, în spiritul marilor romancieri germani Theodor Fontane şi Thomas Mann.

În *Cuvântul înainte* semnat de autor sunt cuprinse unele precizări legate de problematica abordată în roman: "*Astăzi se poate vorbi şi scrie despre foarte multe lucruri, aproape despre tot, şi este mai puţin important că, în anumite timpuri şi anumite zone, n-a fost permis să se vorbească despre anumite teme*"[11]. O temă tabu a fost în perioada dictaturii comuniste şi aceea a deportării,

cuprinzând anii 1945-1949, tratată în romanul în discuţie, drept sursă de inspiraţie fiind folosite scrisorile unui notar din Cisnădie adresate fiului său deportat. Autorul avertizează însă că, în ciuda sursei autentice amintite, nu ne aflăm în faţa unei scrieri cu caracter documentar, ci a unui roman: "*Factualul şi ficţionalul interferează [...] în portrete, acţiuni şi atitudini şi ceea ce pare a sta chezăşie pentru aspectul de cronică, nu reprezintă altceva decât ficţiune.*"[12] Unele părţi au fost scrise înainte de 1990, iar romanul reprezintă o frescă a societăţii româneşti din Transilvania postbelică, preponderent a comunităţii săseşti; naraţiunea este multiperspectivică şi polifonică, cuprinde din punct de vedere temporal un singur an (din toamna lui 1945 până în vara lui 1946).

Există în roman două figuri centrale, notarul din Cisnădie Böhm şi funcţionarul Heinrich Schirmer, ambele sunt alter-ego-uri complementare ale autorului. Notarul Böhm, "*o fosilă a epocii burgheze*"[13], îndeplineşte un dublu rol: cel de autor al scrisorilor şi de personaj, asigurând unitatea povestirii. Schirmer, un soi de funcţionar care cochetează cu ideea de scriitor, este cel preocupat de problema *delicată* a deportării.

În scrisorile adresate, dar niciodată expediate, fiului său deportat în Rusia, notarul Böhm realizează o panoramă a societăţii transilvănene postbelice. Acesta vrea să fie perceput drept diagnostician *moral* al timpului său şi reflectează cu acribie notarială asupra evenimentelor care se derulează în această perioadă. Deplânge decăderea comunităţii săseşti din Cisnădie şi Sibiu, însă dincolo de problematica locală sunt atinse probleme existenţiale general-umane, bunăoară cea a culpabilităţii şi culpabilizării saşilor, printre care, în perioada războiului, au existat şi răufăcători. Poate fi amintit în acest sens medicul sas nazist Dr. Detlef Lupini, numit de prieteni Lussi (de la Lucifer), "*un demonic răspânditor al beznei*"[14], cel care semna actele pentru eutanasieri şi a fost implicat în *acţiuni de curăţare a evreilor* etc. Folosind tehnica retrospecţiei, Wittstock atrage în dezbatere numeroase probleme legate de trecut, bunăoară relaţia perturbată de război dintre saşi, respectiv germani, şi evrei, aspecte ale antisemitismului postbelic, ale holocaustului din timpul războiului ş.a. Două motive fundamentale mi-au reţinut în mod deosebit atenţia în acest roman, cel al *aşteptării* şi *Finis Saxoniae*, respectiv *Finis Transsilvaniae*. La tratarea primului, a **motivului aşteptării**, autorul foloseşte analiza psihologică pentru a prezenta criza sufletească a celor rămaşi acasă, membri ai familiilor celor deportaţi: părinţi, copii, femei, care în disperarea lipsei de veşti de la cei plecaţi apelează chiar şi la practici oculte (ghicit, astrologie, telepatie, descifrarea visurilor), pentru a căpăta *informaţii* de la cei dragi; sunt vremuri de confuzii generalizate, în care nu se mai face distincţia între veste şi zvon. Descrierea minuţioasă a unor astfel de practici este menită să introducă pe cititor în atmosfera anilor respectivi.

Cel de al doilea motiv, ***Finis Saxoniae***, face parte dintre constantele operei lui J. Wittstock, iar în romanul *Bestätigt und besiegelt* i se acordă mare importanţă; autorul indică mai mulţi factori - expuşi prin vocea notarului Böhm - care au concurat la decăderea comunităţii săseşti. Primii care au contribuit masiv la declinul saşilor au fost naţional-socialiştii, prin atragerea acestora de partea armatei germane şi trimiterea lor pe front, decimându-i; apoi a urmat *noul regim* din România care a continuat, prin deportări şi prin naţionalizare, ceea ce începuseră naziştii. La distrugerea identităţii săseşti au contribuit şi actele de trădare ale oportuniştilor saşi, lichidarea presei şi, nu în ultimul rând, biserica, faţă de care statul a formulat reproşul că "*ar fi acţionat ca instituţie naţionalistă, de aceea unii dintre politicieni doresc să o lichideze*"[15]. Dincolo de aceste aspecte întâlnim descrieri ale societăţii din perioada imediat următoare celui de-al doilea război mondial, de un tragism aparte: "*Se apropie **o iarnă**, pe care n-o vom putea uita curând. Alimentele pot fi procurate aproape numai pe piaţa neagră. Lumina şi încălzirea sunt aşa de scumpe, încât mii de oameni vor fi nevoiţi să locuiască în locuinţe reci şi întunecate.*"[16]

În textura complexă a romanului polifonic şi aluziv al lui Joachim Wittstock, *Bestätigt und besiegelt*, ar putea fi amintite şi alte teme şi motive, dar o temă care m-a fascinat ca o formă posibilă de comunicare interumană şi a jucat un rol deosebit la scriitorul sibian este **muzica**. Subtitlul, *Roman al celor patru anotimpuri*, ne duce cu gândul la cea mai cunoscută operă a lui Antonio Vivaldi, *Le quattro stagioni*, compusă din patru concerte pentru vioară, fiecare dintre acestea realizând portretul unui anotimp şi având drept motto un sonet, scris foarte probabil însuşi de compozitor. În aceeaşi manieră îşi structurează J. Wittstock romanul, în patru părţi purtând titlurile celor patru anotimpuri, fiecare dintre cele patru părţi fiind structurată în câte zece capitole aproape identice ca întindere, asigurând textului o armonie şi simetrie perfectă. Apelând la tehnica intertextualităţii, romancierul prepune fiecărui capitol drept motto un citat dintr-un autor german cunoscut: din Hermann Hesse, Thomas Mann, Hugo von Hofmannsthal şi Rainer Maria

Rilke, menit să trimită, mai mult implicit decât explicit, la evenimentele prezentate în partea respectivă. Dincolo de această asemănare structurală între roman şi compoziţia muzicală, lucrarea lui Vivaldi reprezintă şi în alt sens o sursă de inspiraţie pentru romancier, căci aceasta imită fenomene ale naturii, adieri suave de vânt, intemperii agresive şi furtuni zgomotoase, toate acestea fiind elemente constitutive ale tuturor concertelor. Ele sunt secondate de ciripit de păsări, de lătrat de câine, de diverse activităţi umane etc. Romanul lui Wittstock apare, în complexitatea întrepătrunderii a numeroase motive şi teme, structurat asemănător. Anotimpurile amintite în roman nu au doar rol de marcare temporală, ele corespund şi sunt legate de anume stări sufleteşti.

Muzica joacă un rol important şi în alte părţi ale romanului. Spre exemplu, în casa Brilinsky se întâlnesc Heinrich Schirmer cu soţia medicului evreu Alexander Wechsler şi fiica acestora, Laila. Schirmer este rugat să scrie biografia doctorului Wechsler, dar refuză, având în vedere că acceptase să pună pe hârtie biografia soldatului nazist Frank Bergleiter. În acest moment al romanului reiese că între Laila şi Frank a existat o relaţie de taină: când familia Bergleiter asculta muzică, ascunsă în spatele unui gard din grădina vecină, fetiţa evreică asculta şi ea. Capitolul 8 din partea a patra, *Frühling* [*Primăvară*], intitulat *Schallplatte* [*Disc de patefon; Placă*], poate fi privit drept apoteoză a muzicii şi cuprinde o povestire scrisă de Heinrich Schirmer - se foloseşte tehnica povestirii în povestire -, care trebuie să cuprindă "*o probabilitate visată*"[17]. Frank Bergleiter, un soldat sas al armatei naziste, care n-avea nimic mai presus decât "*loialitatea pentru Führer şi popor*"[18], scrie entuziasmat celor dragi de acasă despre faptele sale de pe front, despre "*sacrificii numeroase, amintind chiar şi de sacrificiul suprem al tinerei sale vieţi*". Din corespondenţa lui Frank adresată părinţilor, Heinrich Schirmer află despre bombardamente, despre ruine şi aer îmbâcsit, despre victorii şi prăzi. Impulsionat de luna plină, tânărul soldat compune o "poezioară", reflectând apoi asupra unor probleme existenţiale şi a efemerităţii omului. Într-un plan imaginar al povestirii lui Schirmer se întâlnesc Laila, simbol al unei "*lumi dezavuate*"[19], şi Frank, ca reprezentant al distrugerii acestei lumi. Gardul dintre cele două grădini ale familiilor Bergleiter şi Wechsler, unde Laila stătea ascunsă pentru a asculta muzică, reprezintă în plan simbolic linia de demarcaţie dintre cele două lumi - o graniţă depăşită prin intermediul muzicii: "*Muzica este suficientă prin ea însăşi, se interpretează pe sine, n-are nevoie de intervenţia unor figuri umane.*"[20] Complementar muzicii apare în capitolul mai sus amintit dansul, prin apropierea corpurilor celor doi parteneri se exprimă afecţiune şi căldură umană. În acest context poate fi amintit un "dialog imaginar" între Frank şi Laila, care ar putea fi văzut ca o posibilă descoperire a unui alt *adevăr*. În cadrul acestei comunicări imaginate sunt exprimate idei despre iubire care, prin puterea sa, poate să depăşească orice bariere. Wittstock îşi propune ca prin intermediul muzicii, prin artă, să sugereze posibilitatea nivelării contradicţiilor, concilierea dintre rivali, astfel încât diversitatea să se regăsească în unitate.

Din punct de vedere poetologic, prozatorul foloseşte aici tehnica contrapunctului, căci povestirea de dragoste aproape romantică este întreruptă de unele comunicate de pe frontul de est. Totuşi, povestirea lui Schirmer oferă o altă faţetă a realităţii, fie ea şi imaginară: "*Totul este imaginaţie şi totuşi poate fi percepută cu simţurile, întocmai ca muzica, muzica reprezintă o suprarealitate.*"[21] Fragmentele din scrisorile soldatului preluate în roman conduc mereu spre realitatea frontului: foamete, durere, mizerie, frig ("*membrele degerate trebuie să se dezgheţe*"[22]); e o încercare de evadare neputincioasă, dar exprimând dorinţa arzătoare de întoarcere acasă. Prozatorul J. Wittstock foloseşte

mijloace ale compoziţiei muzicale, spre exemplu variaţia şi contrapunctul, pentru a sugera o posibilă transformare a personajelor. Iubirea dintre Laila şi Frank, imposibilă în timp istoric, este văzută drept posibilă într-un "timp interior", intermediată de binefacerile muzicii. Acest capitol este doar un exemplu al faptului că "lumea reprezentată" poate fi modelată după voia autorului, iar "lumea limbajului" creează realitate.

2. Al doilea roman despre care voi face unele consideraţii este *Die uns angebotene Welt. Jahre in Klausenburg* şi prezintă sub aspect tematic, în sens larg, o anume continuitate. În prim plan se află anii de studiu ai unui tânăr la Germanistica din Cluj; din punct de vedere cronologic este vorba de perioada 1957-1960, debutul "erei democrat-populare" din România, iar strâns legate de aceasta sunt evenimente - introduse prin tehnica analepsei şi prolepsei - care au contribuit la distrugerea valorilor culturale săseşti. Romanul înfăţişează un tablou complex al începutului dictaturii comuniste care, în absurditatea sa, este până astăzi lipsită de sens. Probabil din acest motiv Joachim Wittstock apelează la tehnica rememorării, pentru a transporta evenimente trecute în prezent, a le da expresie prin cuvânt şi a atrage atenţia asupra lor. *Die uns angebotene Welt* reprezintă, pe lângă "*anii mei petrecuţi în Cluj*"[23], articularea unei opoziţii profunde faţă de sistemul social-politic şi faţă de inconştienţa generalizată, toate acestea bazându-se pe experienţa istorică individuală şi colectivă.

Complexitatea artei narative proprie lui Wittstock nu este trădată nici în acest roman. Deja din titlu nu se sugerează doar un loc de studiu, ci caracterul reflexiv al operei. Cititorul se poate confrunta cu elemente autobiografice, politice, poetologice, filozofice. De la începutul capitolului al doilea (*Zweite Invention*), protagonistul Georg Herwäst conştientizează "*cât de mult cere lumea reală să fie luată în serios*"[24], iar el îşi impusese să o accepte aşa cum era, căci "*... chiar atâta libertate nu ne oferă lumea, să o accepţi sau să o repudiezi.* [...] *Iar acest fapt nu părea să meargă fără adaptare, fără retragere precaută ori 'subordonare' şcolită la 'democraţia populară', fără docilitate socialistă şi comunistă, fără abnegaţie utemistă*". Astfel, autorul oferă el însuşi unele indicii asupra interpretabilităţii romanului: "*Lumea nu este un magazin în care să mergi şi să întrebi care-i preţul?, şi să spui 'Preţul' este prea mare, nu-mi convine. Lumea nu este o 'Ofertă' sau o întreagă sumă de 'Oferte'... Nu, nu... Este şi ea o 'Ofertă', şi ea. Dar: trebuie să vezi,... lumea există, cum este, cum a fost constituită. [...] Ceea ce există trebuie văzut*"[25].

Asemenea precedentului roman, *Cuvântul înainte* semnat de autor induce anumite demersuri interpretative. Se vorbeşte aici de o *necesitate interioară* care l-a condus spre realizarea unui deziderat mai vechi, prezentarea anilor de studiu de la Cluj, fără a se limita însă doar la sine, ci apelând la unele "izvoare" - însemnări, scrisori, fotografii şi relatări de presă - va caracteriza o perioadă trecută, aflată cu "*patruzeci sau mai mulţi ani*"[26] în urmă. *Die uns angebotene Welt* este, în opinia mea, încercarea literară de a explica publicului cititor o epocă. Pornind de la trăiri şi experienţe personale din timpul studiului, pe care le reconstruieşte în prezent împreună cu fundalul istoric contemporan, oferind astfel *istorie trăită:* istoria contemporană reprezintă experienţa unei generaţii, romanul său fiind perceput ca o mică *Odisee* a exprimării dorinţei de viaţă şi de strategii de supravieţuire în vremuri de teroare, cu multe ramificaţii, ca modalităţi de expresie fiind cuprinse o varietate de forme, de la scrisoarea şi relatarea familială la naraţiunea literară. Romanul oferă totodată căutare şi definire de sine, o construire a propriei identităţi, în care joacă un rol decisiv, pe de o parte, trăirile şi experienţele unei generaţii, din care făcea parte autorul, ceea ce a văzut şi auzit, pe de alta însă este şi regiunea. Nu întâmplător sunt descrise locuri natale. *Transilvania* (fie că e vorba despre Sibiu, Braşov, Cluj), în multiplele ei variaţiuni, a avut o importanţă decisivă în conturarea identităţii scriitorului.

Romanul este scris la persoana a treia, din perspectiva unui narator omniscient şi omniprezent; pentru filonul autobiografic s-a ales o "mască", un alter-ego al autorului, protagonistul Georg Herwäst; din imaginaţie se reconstruieşte o realitate trecută, în care Georg nu "trăieşte" doar propria devenire spirituală, ci în egală măsură şi cea politică a timpului său.

După ştiinţa mea, Joachim Wittstock nu s-a considerat niciodată drept scriitor politic, dar în multe scrieri ale sale, nu numai în romane, ci şi în povestiri ori eseuri, este articulată o critică reală la adresa sistemului politic, ultimul său roman fiind o adevărată pledoarie pentru drepturi individuale; neajunsurile sistemului politic comunisto-stalinist, cu numeroase audieri, arestări, delaţiuni, trădează teroarea acestei ere, numită "democratică". Dimensiunea amintirii interferează permanent cu trimiteri spre cotidian.

Din punct de vedere al speciei, *Die uns angebotene Welt* este un *Bildungsroman*, în prim plan aflându-se dezvoltarea eroului Georg Herwäst, nu doar studiile sale la Universitatea din Cluj, ci şi evoluţia sa spirituală şi pregătirea pentru destinul de scriitor.

Pentru a urmări etapele dezvoltării protagonistului şi a conferi autenticitate scrierii, în *Cuvântul înainte* se aminteşte un jurnal ţinut de Georg Herwäst în 1959, redactat după anumite reguli: nu se fac referiri la evenimentele politice, pentru a nu putea fi folosite cândva "împotriva cronicarului"; cuprindea lucruri personale, intime, întâmplări, care să stârnească amintirea. În ceea ce priveşte înfăţişarea, Georg se autocaracterizează ironic: tuns "zero" ca un deţinut, cu un *"vocabular dezarmant de rudimentar şi plin de greşeli"*[27], un aspect "comun" din toate punctele de vedere. Printre factorii care au avut o influenţă benefică asupra evoluţiei sale, sunt amintiţi, pe lângă studiul filologic, Cercul literar şi părinţii.

Cercul literar din cadrul Filologiei din Cluj - pentru Georg o etapă "iniţiatică" în devenirea artistică - a jucat un rol decisiv în evoluţia spirituală a protagonistului, întrucât reprezenta un *"lăcaş de cultivare a slovei germane"*[28] şi avea drept scop primordial *"menţinerea trează a interesului pentru limba maternă."*[29] Tot ce se desfăşura în cadrul cercului literar, de la prezentări de scriitori, opere literare ori simple dezbateri asupra unor referate, avea să-şi pună amprenta asupra sa. Cadrul specific *Bildungsromanului* îi permite autorului să facă referire la lecturile - W. Schäfer, W. Bergengruen, H. Carossa, E.Jünger, R. M. Rilke etc. - şi modelele sale literare, bunăoară Thomas Mann.

Clujul are în toate privinţele un rol covârşitor în schimbările înregistrate de protagonist, atât externe, cât şi la nivelul conştiinţei. Acţiunea din prim plan a romanului este în permanenţă fracturată de digresiuni, tehnica analepsei şi prolepsei permite autorului să reflecteze la evenimente trecute, să treacă fără anunţare prealabilă în prezent sau să aducă sugestii pentru viitor, cronologia evenimentelor nu este liniară, se înregistrează permanent salturi de la o etapă la alta, ba mai mult, se poate vorbi chiar de o glisare a epocilor temporale. În pasaje reflexive se vorbeşte de aspectul de culise al lumii, în scenă prezentându-se un rol, iar în spatele culiselor jucându-se un altul, ceea ce conduce la ideea de duplicitate.

Drept constantă a artei lui Joachim Wittstock trebuie amintită structura hibridă a discursului narativ, intersectarea dintre *factual* şi *ficţional*, însăşi denumirea capitolelor drept *Invenţii* după simfoniile lui Johann Sebastian Bach - la care se face referire în *Cuvântul înainte* - contribuie la accentuarea acestui fapt. Spre exemplu, în *Invenţia 14 - Un deţinut ia în calcul capacitatea cuvântului poetic de a deschide uşi* - se porneşte de la fapte concrete privind arestarea mai multor profesori, potrivnici regimului, din universităţi, dar glisează spre ficţiune, când profesorul Durlach, unul dintre dascălii lui Georg, este încarcerat, iar în detenţie, în nopţile de veghe nedorite, face apel la memorie, reconstruind destinul artistic al unor scriitori, acest exerciţiu spiritual ajutându-l să depăşească umilinţa la care era supus. Dacă în romanul *Bestätigt und besiegelt* muzica este o altă formă de comunicare interumană, care reuşeşte să spargă graniţe de netrecut în planul realităţii istorice, în *Die uns angebotene Welt* acesta este literatura, arta literară, care contribuie la "umanizarea" anchetatorilor. Profesorul Durlach retrăieşte în detenţie întâlnirea cu *Divina comedie* a lui Dante şi rememorează *Purgatoriul*, unde Lete este râul uitării, iar îmbăierea în apa acestuia aduce cu sine uitarea amintirilor neplăcute; spre deosebire de aceasta, Eunoe, o altă apă, deţine puterea de împrospătare a memoriei privind faptele bune. Această putere se transmite doar aceluia care s-a purificat în Lete. Pornind de la acest eveniment literar, Durlach concluzionează că trebuie să-i convingă pe anchetatori de nevinovăţia sa. Analogic cu opera lui Dante, el desemnează "grilajul din fier al uşii celulei" ca "apa Letei", iar geamul e denumit drept "tablou al Eunoei". Astfel, profesorul german reuşeşte să-şi amintească de meritele sale în promovarea culturii române şi încearcă să vorbească despre acestea cu anchetatorii săi. Totodată reuşeşte *"să-şi ordoneze inventarul amintirilor sale"*[30], ceea ce conduce atât în plan concret, cât şi metaforic, la o eliberare prin intermediul artei.

Joachim Wittstock este în peisajul literaturii germane din România un scriitor apreciat pentru acurateţea stilului său şi minuţiozitatea observaţiei descriptive şi analitice. Prin postarea la debutul fiecărui roman a unui *Cuvânt înainte* propriu, cu trimiteri la anume direcţii de interpretare, denotă, pe de o parte, sugerarea anumitor linii de receptare, pe de o alta asigurarea calităţii de autentic şi verosimil. La o lectură hermeneutică descoperim în ambele naraţiuni mai multe tipuri de verosimil. Primul ar fi **verosimilul de gen**, prin prezenţa unor elemente de confesiune, de scrisori şi de jurnal, ceea ce Gerard Genette încadra la *povestirea factuală*. Un al doilea tip este **verosimilul referenţial,** realizat prin introducerea în cadrul naraţiunii a unor repere geografice, sociale, care să ajute cititorul să "re-compună" lumea în care se petrec evenimentele. Utilizarea toponimelor - Cisnădie, Sibiu, Braşov, Cluj etc. - susţine acest tip de verosimil. Există în ambele romane şi elemente care să sprijine **verosimilul cultural**, bunăoară manierele specifice vremii, tradiţii, moravuri, registre lingvistice specifice, adesea un limbaj

aproape arhaic - exemple în acest sens sunt multiple.

Printre meritele deosebite ale autorului sibian mai trebuie amintite realizarea unor substanţe epice de o densitate aparte şi diferenţierea foarte concretă a registrelor lingvistice din romanele sale. Este insuficientă doar distingerea dintre vorbirea auctorială şi personală, acestora li se adaugă un material lingvistic foarte variat, cuvinte şi sintagme din limba de cancelarie şi administraţie, din politică, frontul războiului, medicină etc., completat fiind pe alocuri de expresii dialectale şi de limbaje de specialitate din mai multe domenii, de coabitarea a variate registre lingvistice interculturale - material lexical românesc alături de german, săsesc, maghiar –, toate acestea conduc de asemenea la o inconfundabilă autenticitate.

Doresc să-mi închei prezenta analiză cu observaţia: romanele lui Joachim Wittstock nu reprezintă pentru cititor, nici măcar pentru cel avizat, o lectură facilă, însă iubitorii unei arte narative de mare măiestrie vor avea posibilitatea unei savori de excepţie. După expresia lui Peter Wapneski[31], "*Artele nu sunt create doar pentru a ne amuza - dar dacă reuşesc şi acest deziderat, este minunat*". Acesta este un citat care se potriveşte prozei elaborate a lui Joachim Wittstock.

Note:

1. J. Wittstock: *Überland* [Dincolo de pământ].
2. A apărut la editura Kriterion, Bucureşti. Titlurile indicate în paranteze pătrate sunt traduse de autoarea prezentului studiu, lucrările nu au apărut în limba română. Este cazul şi al citatelor din cadrul analizei, prozele din care se citează nu au fost de asemenea traduse în limba română. În limba română a apărut: J. Wittstock: *Dumbrava morilor. Schiţe şi nuvele*, Institutul Cultural Român (o culegere de note de călătorie prin Sibiu, Viena, Grecia, Deltă, Germania, selectate din volumele anterioare ale autorului şi traduse de Nora Iuga, 2007).
3. A apărut la editura DIPA din Frankfurt pe Main.
4. A apărut la editura Kriterion, Bucureşti.
5. A apărut la editura Scarabaeus Innsbruck, Edition Löwenzahn.
6. A apărut la editura Kriterion, Bucureşti.
7. A apărut la editura hora, Sibiu.
8. A apărut la editura ADZ, Bucureşti.
9. A apărut la editura *hora*, Sibiu. Semnificaţia cuvântului *Keulemann* este *omul cu măciuca*.
10. A apărut la editura ADZ, Bucureşti.
11. Joachim Wittstock: *Bestätigt und besiegelt. .Roman der vier Jahreszeiten*. ADZ Verlag Bukarest 2003, pp. 5
12. Idem, pp. 5.
13. J.Wittstock: op.cit., pp. 286.
14. Idem, pp.47
15. J.Wittstock: op.cit., pp. 99.
16. Idem, pp. 78
17. J. Wittstock, op.cit., pp. 262.
18. Idem, pp. 263.
19. Idem, pp.265.
20. Idem, pp. 267.
21. Idem, pp.272.
22. Idem, pp.276.
23. J.Wittstock: *Die uns angebotene Welt. Jahre in Klausenburg*, ADZ Verlag 2007, pp. 6.
24. Idem, pp.24.
25. Idem, pp. 6.
26. Idem, pp. 7.
27. Idem: nota 23, pp. 220.
28. Idem, pp. 231.
29. Idem, pp. 235.
30. Idem, nota 23, pp. 151.
31. Interviu cu Peter Wapneski: *Die Zeit* Nr. 37 / 6. September 2007.

N.R. Fotografia de la pagina 4 este realizată de Erwin Josef Ţigla.

Bibliography

1. Joachim Wittstock: *Bestätigt und besiegelt. .Roman der vier Jahreszeiten*, Bucureşti, ADZ Verlag, 2003
2. Joachim Wittstock: *Dumbrava morilor. Schiţe şi nuvele / Mill's Grove. Sketches and Novellas*, Bucureşti, Institutul Cultural Român, 2007.
3. Joachim Wittstock: *Die uns angebotene Welt. Jahre in Klausenburg*, Bucureşti, ADZ Verlag, 2007
4. Joachim Wittstock, interviewed by Peter Wapneski, *Die Zeit*, No. 37 / 6th of. September 2007.